

TERMINAL TIZIMIDAGI OMBORLARDA HARAJATLARNI KAMAYTIRISH USULLARINI ISHLAB CHIQUISH

Irisbekova Mavluda Narinbayevna¹

Ibrohimova Muqaddas Muhammadsobir qizi²

Annotatsiya: Ushbu maqolada biz terminallarning maqsadini ko'rib chiqdik va logistika rivojlanishining ushbu bosqichida terminal texnologiyasining ishlash printsipli tavsifladik.

Kalit so'zlar: Terminal tashishlar, yuklarni yetkazib berish, transport tarmoqlari, shakllanish tamoyillari, samaradorlik, usullar, harakatlanuvchi tarkib, rivojlanish, transport, ombor, terminal, mintaqa

Kirish. Terminal omborlari odatda terminal mijozlari tomonidan tashish va saqlash, ishlab chiqarish, o'rnatish, texnik xizmat ko'rsatish va foydalanish kabi turli xil ekologik omillarni bajaradi. Bu ekologik omillarni belgilangan shart-sharoitlar deb tushunish mumkin va ular harorat, namlik, korroziya, ifloslanish, ichki va tashqi sharoitlar va inson omillariga bo'linishi mumkin. Ushbu ekologik omillarga ta'sir qilish muddati ham aniqlanishi kerak. Klemens omborlarini saqlash muhiti boshqarilishi mumkin bo'lgan tozalash, isitish yoki konditsionerlik, ho'l ombor, ofis yoki zavoddan boshqarilmaydigan mos keladigan muhitgacha farq qiladi. Isitish, namlik yoki korroziya ostida terminallarning ishlash muddati jiddiy ta'sir qiladi. Ushbu boshqarib bo'lmaydigan muhitda oksidlanish, korroziya va metallar o'rtasidagi hamkorlikning kuchayishi tufayli payvandlashning saqlash muddati sezilarli darajada kamayadi; Metall jihozlarning yuzasi va funktsiyasi zang, bronza va boshqalar shaklida korroziyaga uchraydi; Izolyatsiya qiluvchi material sifatida plastiklarga moslashuvchanlik, kuch va shaklning buzilishi ham ta'sir qiladi. Terminal bloklarini saqlash muddati uzoq yoki qisqa bo'lishi mumkin, ba'zilar uchun oylar, ba'zilar uchun haftalar, ba'zilar uchun haftalar kerak, ba'zilar esa buyurtma berishlari kerak.

Yangi avlod terminal majmualariga quyidagilar kiradi:

- tovarlarni saqlash va qayta ishlash uchun ixtisoslashtirilgan avtomatlashtirilgan omborxonalar;
- konteyner terminallari;
- harakatlanuvchi tarkib uchun to'xtash joylari;

O'zbekiston Respublikasida terminal tizimida yuk tashuvchilarga, Toshkent aeroporti terminali, paxtatolasi temir yo'l terminallari (Buxoro va Sirdaryoda) va "O'zharlararotrans" (uzmejtrans) xissadorlik yuk avtomobil bekatlarini kirgazish mumkin. Paxta tolasi terminali har bir viloyatda ham tashkil etilishi rejalashtirilgan. Terminal tizimidan yuk tashishda yirik va mayda kompaniyalar foydalanadilar. Transport ekspeditsiyasi xizmatlari bozorining beshafqat raqobati sharoitida terminal tizimlari tovarlarni tezlashtirib yetkazib berishga imkon yaratib beradi; terminallar aksariyat hollarda talab va taklif mavsumiy o'zgarishlarini mavjudligi bilan bog'liq omborlar zaxiralariga ega bo'lishlari imkonini beradi; tijorat (tovarni baland narx bilan sotish va qulay soliqqa tortilish) maqsadida tovarlarni uzoq vaqt saqlash imkonlari mavjudligi ko'pchilik korxonalarini

¹ Toshkent davlat transport universiteti Iqtisodiyot fanlari doktori professor

² Toshkent davlat transport universiteti Magistranti

terminal texnologiyalaridan foydalanib, o'zlarining ombor xo'jaliklaridan voz kechishlarga imkon yaratib beradi. Buning misoliga " o'zbek paxta sanoati" qoshida tashkil etilgan terminallar paxta tozalash zavodlarining o'z omborlariga zarurat yo'qligini keltirish mumkin. Davlat miqyosida barcha transportlar infratuzilmasi rivojida terminal tizimining ahamiyati kattaligining hisobga olinib rivojlangan mamlakatlar xalqaro yuk tashishlarni tartibga solish maqsadida maxsus qonunlar qabul qilingan. Masalan, yaponiyada yuk tashish terminal tizimini rivojlantirishiga avtomobil transporti terminallari to'g'risidagi qonun asos bo'ladi. A.S.Shustov, E.A.Malisheva ma'lumotlariga ko'ra hozirgi kunda yaponiyada 150 dan ortiq maxsuslashtirilgan terminallar, shu jumladan, "seyko" soatini tarqatish markazi, tez buziluvchi qishloq xo'jalik mahsulotlarga ishlov beruvchi "deykoku" terminallarini keltirish mumkindir. O'zbekistonda ham maxsus terminal nomli davlat innovatsion dasturi qabul etilgan.

Harajatlarni kamaytirish usullari omborlardagi effektiv hisoblanadi, chunki bu usullar orqali kompaniyalar o'z foyda vaqtini va resurslarini tejoyvchi harajatlarni optimallashtirishlari mumkin.

Quyidagi usullar omborlardagi harajatlarni kamaytirishga yordam beradi:

1. Tarmoqni avtomatlashtirish: Tarmoqni avtomatlashtirish orqali buyurtmalar, to'lovlar va mahsulotlar o'z-o'ziga qabul qilinishi mumkin. Bu usul bilan xodimlar qolgan vaqt va resurslarini boshqa sohalarda ishlatishlari mumkin.

2. To'lov jarayonlarini optimallashtirish: To'lov jarayonlarini elektron tizimlar orqali avtomatlashtirish, debitorlarga bo'lgan qarzlarni tezkor to'lash, chegirmalarni minimalizatsiya qilish kabi usullar orqali pul sarflarini kamaytirishingiz mumkin.

3. Optimallangan inventarizatsiya: Ombordagi mahsulotlarni barpo etishning eng muhim jihatlardan inventarizatsiya hisoblanadi. Mahsulotlar inventarizatsiyasi texnik javobgarlikka ega bo'lish, ombor darajasini puxta tutib turish va yo'l-harakatlarning holatlari bilan bog'liqdir.

4. Xodim motivatsiyasi: Xodimlarga maosh yoki bonus shakllari orqali motivatsiya berishingiz harakatni rivojlantirishi mumkinligiga ishonch hosil qiladi. Motivlangan xodimlar ishi sifatli bajargan holda mahsulot sifatidan ko'tariladilar.

5. Tekshiring va monitoring tizimi yaratishingiz kerak: Omborni tez-tez tekshiring va monitoring qilib borishingiz ta'minlaydi, shu bilan yangilikni sezib turib, muammolar sonini minimallashtirasiz.

Harajatlarni kamaytirish usullari foydali bo'ladi va kompaniyangizning daromadini oshirishda yordam beradi.

Terminallar asosan, yirik temir bekatlarida. Daryo pristanlarida, aeroportlarda, yuk avtomobili terminallarida tashkil etiladi. Yirik temir yo'l bekatlarida maxsuslashtirilgan konteynerter minallari ham bo'lishi mumkin. Ba'zi bir korxonalar va tashkilotlarga xizmat ko'rsatuvchi ochiq turdagi yoki yopiq turdagi terminallar bo'lishi mumkin. Yopiq turdagi terminalga 2001 yil neft va neft mahsulotlari orqali tashish bilan bog'liq Angren va Pop neft mahsulotlari terminalini misol qilib keltirish mumkin.

Terminal tizimida tashishni tashkil etuvchi organiga quyidagilar kiradi:

1. Eksiditorlar. Ekspeditorlar yuklarni jo'natish va keltirish bilan bog'liq xodimlar bo'lib, ular o'z nomlaridan yoki vakolatini olgan korxonalar (tashkilot) nomidan shartnoma tuzib tashish ishlari javobgarligini olgan shaxslardir;

2. Yuk tashuvchilar. Yuk jo'natish joyidan uni yetkazib berish joyigacha tashish ishlarini bajaruvchi transport tashkiloti yoki shaxsiy mulklardir.

Xulosa. Shunday qilib, omborlar ko'plab turdagi mahsulotlarni saqlash uchun juda muhim bo'lgan joylardir. Ombor afzalliklari harajatlarni va mahsulotlarni saqlash, tahrirlash va amalga oshirish jarayonlarini tezlashtirish uchun yordam beradi. Quyidagi afzalliklar omborlarda mahsulotlarni boshqarishda yordam beradi:

1. Avtomatlashtirish: Ombor tizimlarining avtomatik bo'lim ishi, mahsulotlarni kategoriyalarga ajratib chiqarishni osonlashtiradi.
  2. QR kod skanerlar: QR kod skanerlar yordamida mahsulotlarning identifikatsiyasini tezlashtirib, omborda bor mahsulot sonini tekshirish va tekshirishni osonlashtiradi.
  3. Tarmoq ulanishi: Omborni tarmoqqa ulash uchun avvaldan tuzilgan tizim orqali bir qatorda bo'lgan ma'lumotni almashtirish masalalarini osonlashtiradi.
  4. Monitoring va taqib qilish: Omborni monitoring qiluvchi vositalar orqali mahsulotlarning kirishi va chiqishi haqidagi ma'lumotni to'liq olish va kuzatib borish, xarajatlarni optimallashtirib, hisob- kitob borasida yordam beradi.
- Ombor afzalliklari harajatlarni boshqaruvchi kompaniyalarga operatsion faoliyatni soddalashtiradigan muhim vositalardir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Миротин Л.Б., Чубуков А.Б., Тошбоев И.Э. Логистическое администрирование- Москва: Экзамен, 2009.
2. Косимов, С. Х., & Нишонов, А. О. У. (2021). Пути развитие логистической системы при организации перевозки грузов на международных маршрутах. *Academic research in educational sciences*, 2(3).
3. Косимов, С. (2021). ПРИМЕНЕНИЕ ОБУЧАЮЩИХ ПРОГРАММ-ТРЕНАЖЕРОВ В ОБУЧЕНИИ ПРЕДМЕТА «ЛОГИСТИКА ТРАНСПОРТА». *InterConf*.
4. Косимов, С. (2021). ТАЪЛИМ СОХДСИДА ЭЛЕКТРОН ТАЪЛИМ ТРЕНАЖЁРЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ МУАММОЛАРИ ВА САБАБЛАРИ. *Academic research in educational sciences*, 2(2).
5. Исроилов, Ф. И., & Норкулов, А. Я. (2021). ЮКЛАРНИ ИСТЕЪМОЛЧИ МАНЗИЛИГА ЕТКАЗИБ БЕРИШ ЖАРАЁНИНИ БОШ^АРИШ МОДЕЛИ. *Academic research in educational sciences*, 2(1).
6. Косимов, С., & Косимов, Б. (2021). ФАКТОРЫ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННЫХ ТЕРМИНАЛОВ В ЛОГИСТИЧЕСКОЙ СИСТЕМЕ. *InterConf*.
7. Yorqinoy, B. (2024). SOCIO-PSYCHOLOGICAL FACTORS OF EMOTIONAL RELATIONS IN THE PEDAGOGICAL COMMUNITY. *American Journal of Research in Humanities and Social Sciences*, 21, 18-22.
8. Axmad o'g'li, X. S. (2023). OILAVIY AJRIMLARGA OLIV KELUVCHI SABABLAR VA UNING SALBIY OQIBATLARI. *SCIENTIFIC ASPECTS AND TRENDS IN THE FIELD OF SCIENTIFIC RESEARCH*, 2(15), 104-108.
9. Botirova, Y., & Toshtemirova, M. (2024). SOCIO-PSYCHOLOGICAL FACTORS OF EMOTIONAL RELATIONS OF THE PEDOGOGICAL COMMUNITY. *Modern Science and Research*, 3(1), 972-976.
10. Dilshoda, N. (2024). ARCHITECTURE OF MARGIANA AND BACTRIA. *Miasto Przyszłości*, 45, 809-812.
11. Dilshoda, N. (2024). Using energy-efficient design traditions in residential architecture of Uzbekistan. *Best Journal of Innovation in Science, Research and Development*, 3(2), 842-846.
12. O'rinboev, S. E., & Esanov, T. (2023). THE PLACE OF DRAWING SCIENCE IN THE FIELD OF ARCHITECTURE AND DESIGN EDUCATION. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 11(5), 455-460.
13. Nazarova, D. M. (2023). O'ZBEKISTON SHAHARLARIDA ZAMONAVIY BINOLAR KO_
PAYGANLIGI SABABLI SHAHAR LANDSHAFTI VA ISTIROHAT BOG'LAR

SAMARADORLIGINI OSHIRISH OMILLARI. PROBLEMS OF ARCHITECTURE AND CONSTRUCTION (SCIENTIFIC TECHNICAL JOURNAL), 1(2), 72-75.

14. Назарова, Д. (2023). ЎЗБЕКИСТОН ЖАМОАТ ВА ТУРАРЖОЙ БИНОЛАРИ ИНТЕРЬЕРЛАРИДА ФЛОРИСТИКАНИНГ ҚЎЛЛАНИШ ТАРИХИ. ARHITEKTURA, MUHANDISLIK VA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALAR JURNALI, 2(1), 132-136.
15. Назарова, Д. М. (2023). ЗНАЧЕНИЕ ПТЕРЬЕРА В ОБЩЕЙ АРХИТЕКТУРНОЙ КОМПОЗИЦИИ СООРУЖЕНИЯ. CENTRAL ASIAN JOURNAL OF ARTS AND DESIGN, 4(11), 81-85.
16. Dilshoda, N. (2023). The Role of Floristics in Developing Creative Abilities of Preschool Children. JOURNAL OF ENGINEERING, MECHANICS AND MODERN ARCHITECTURE, 2(2), 29-33.

